

Babeş – Bolyai Tudományegyetem

Római Katolikus Teológia Kar

Szociális – teológia Szak

Egyéni és közösségi panaszénekek az Ószövetségben és a mezopotámiai szövegekben

Irányító tanár:

Zamfir Korinna

Készítette:

Mihály Noémi Katalin,

II. év

Kolozsvár, 2010

I. Bevezető.....	3
II. A panasz mint műfaj.....	3
IV. Panasz az Ószövetségben.....	9
1) 22-es zsoltár.....	9
2) 44-es zsoltár.....	11
3) 88-as zsoltár.....	12
V. Mezopotámia vallási és kulturális élete.....	13
VI. A panasz a mezopotámiai szövegekben.....	15
1) Ember és az ő Istene (Man and His God).....	16
2) Ima-levél.....	17
3) Várospusztulást leíró panasz.....	18
4) Ludlul bēl Nēmeqi.....	18
VII. Az ószövetségi és a mezopotámiai panasz összehasonlítása.....	19

I. Bevezető

A panasz egy olyan beszédforma, amely valószínűleg az emberiséggel egyidős. Természetes emberi reakciónak, magatartásnak tekinthető, hogy a negatív tapasztalatokra, szenvedésre az ember valamiféleképpen válaszol: panaszkodik. A panasz azonban nem egyenértékű az önsajnálattal, a siránkozással. A panaszban az egyén válságos helyzete leírásának ad hangot, Istennek címezi azt és az állapot megváltoztatására törekszik, tehát cselekszik.

Az ószövetségben is találkozunk a panasz műfajával, amely nemcsak a Zsoltárok könyvében jelenik meg, hanem a prófétai irodalomban is. A panasz a szenvedés velejárója, pontosabban mondva következménye. Az ószövetségi ember sohasem ró fel kicsiségeket, problémája rendszerint mélyről jövő, emberileg megoldhatatlan. Talán éppen ez az utóbbi faktor az, ami az imát ajkára helyezi: a helyzet kilátástalan, már csak egy valaki segíthet, aki mindennél hatalmasabb.

Mi a helyzet az ószövetséget megelőző korról? A következőkben a mezopotámiai panasz témája kerül terítékre, ahol az istenkérdés kissé eltér az izraelitől. Elsősorban nem egy Istenről, hanem istenekről kell beszélnünk, akik korántsem tökéletesek. Olykor felmérgeződnek, szeszélyesen cselekednek, ráadásul kiismerhetetlenek. Mégis találhatunk olyan közös elemeket, amik mindkét istenképbe beleférnek.

II. A panasz mint műfaj

Az Ószövetségen végigvonul az ember Istenhez való kiáltása, segélykérése, kezdve az egyiptomi szolgaságból felhangzó panasztól a nép és a közvetítő panaszán át a pusztai vándorlás idején, folytatva a honfoglalás kísértései és harcai alatt megszólaló panaszokig. Az imádságból kiszakított panasz a hosszú fejlődés során eredeti értelmét elvesztette és negatív tartalmat nyert. A panasz pusztá önsajnálattá, sajnálatássá, jajveszékeléssé alacsonyodott, a bátor, hívő magatartás ellentétévé. Az imádságtól elkülönített, már nem Istenhez való kiáltásként értelmezett panasz fogalma szükségszerűen eltorzult, mert értelme az Istenhez való fellebbezés volt. A jelenkor változást mutat ebben a tekintetben, kezdik a panaszt a maga eredeti értelmében, úgy, ahogy azt az Ószövetség hordozta, újra felfedezni.

A nép panasza mellett jelen volt az egyéni panasz is. Ahhoz, hogy a panasz jelentőségét és az ószövetségi panasz-szövegek terjedelmét megállapíthassuk, figyelembe kell vennünk a prózai és próféta szövegek panaszait is. A panasz három stádiumát különböztethetjük meg: korai idők rövid panasza (Gen 25,22; 27,46; Bír 15,18; 21,2k), a költői formába öltöztetett panasz a Zsoltárok könyvében és a késői idők prózai imádságába foglalt panasza (Ezdr 9, Neh 9). A panasz e három stádiuma az ószövetség minden könyvében azonosítható. A korai idők rövid panasza az elbeszélő és tudósító szövegekben hagyományozódott ránk mint a történet vagy a tudósítás része. A költői formájú panasz-zsoltárok nem korlátozódnak a Zsoltárok könyvére, megtaláljuk őket a próféta szövegekben is (a nép panasza Jer 14, Iz 63, az egyéni panaszt Jer 11-20-ban).¹

Az ószövetségi imádkozók rendkívül ragaszkodtak az egy Istenbe vetett hitükhöz, Istent tartották felelősnek a balsorsért, mert nem létezhetett más hatalom, amely ezt okozhatta volna. Érdekes módon hozzá imádkoztak menekülésért is, mert hitték, hogy csak ő képes ezt megtenni. Van abban valami lenyűgöző, hogy az emberek a balsors ellenére, amelynek okozójaként Istent nevezik meg, mégis ugyanahhoz az Istenhez imádkoznak. A szenvedést felháborodással fogadják, sajátjukat ugyanúgy, mint a másét, azonban nem fordítják el fejüket, hanem a panaszban a legteljesebb szókimondással Isten elé viszik a bajokat.

Az izraelita ember legnagyobb félelme a korai halál volt, eszménye a hosszú élet. A korai halálban a bűn büntetését látták. Kr.e. a 2. századig a zsidó teológia a túlvilágot bizonytalan fogalmakkal írta le. A holtak országa a seol volt, amelyet a föld alatti régióban képzeltek el. A néma hallgatás, feledés és a sötétség jellemezte e területet. Az ószövetségi látásmódban Isten küldte a betegséget, de tőle volt várható a gyógyulás is. A betegség okát leggyakrabban a bűnben látják, melynek következménye ez az állapot. Hogy a valós történeti összefüggést megérthessük, figyelembe kell vennünk a Bibliában megjelenő antropomorfizmusok jelenlétét és jelentéstartalmát. A hívő zsidóság számára Isten élő és személyes valóság, amelyet nem filozófiai eszmélődés révén közelítenek meg. A hívő ember úgy közeledik Istenhez, ahogy egy másik emberhez közeledne. Viszont ez a meghitt közelség nem árnyékolja be transzcendenciáját.²

---

¹ WESTERMANN, Claus: *Az ószövetség teológiájának vázlata*, Budapest 1993, 167–168.

² SCHMATOVICH János: *Bevezetés az Ószövetségbe*, Szeged 2001, 512–513.

A panaszdalnak három alanya lehet: Isten, az ellenség és én/mi. A bizalom megvallása által a bizalom utolsó morzsájához ragaszkodnak. A kérdésben az imádkozó megpróbál változtatni a helyzeten, a kérés arra irányul, hogy Isten hogyan szervezze a jövőt. A fogadalom a dicséretre vonatkozik, a zavar miatt, mely az Istennel való kapcsolatban beállt, kérdéssé válik a dicséret. Isten segítségével múlik, hogy újra dicsérhetik-e őt.³

Érdekesség, hogy a hála kifejezése múlt időben történik. Ezt egyrészt magyarázhatja az a tény, hogy a zsoltár a szorongattatás ideje után íródott, másrészt az, hogy a panaszok és hálaadás között egy megváltó jövendölést hallott, amelyben biztos. Ennek azonban nehézsége, hogy a panaszdalokban kevés ilyen megváltó jövendölés található, ha azonban ezeket az énekeket egy vallási vezetővel folytatott párbeszédként értelmezzük, megszűnik ez a nehézség.

Az egyik válfaja a bizalomének, amelyben a bizalom vagy a remény kerül előtérbe, ez is lehet egyéni vagy közösségi, akár csak a panaszdal. A hálaénekekben hangsúlyos helyet foglal el a lezáró hálaadás, vagy akár az egész zsoltár egészében lehet hálaadás.

Az „ószövetségi panaszzsoltár rendkívül összetett és tudatosan komponált imaforma, amelyben nemzedékek vallási tudása és istentapasztalata jut kifejezésre.”⁴ A panasz nemcsak imaforma, több ennél: „egzisztenciális élmények tanúi: életbevágó reménységek, szorongások, elvárások, a felfoghatatlan Isten mély értelmű megtapasztalásait őrzik”.⁵ A cselekvés szemszögéből a kifejezett panasz tett, cselekvés. Aki imádkozik, cselekszik, kapcsolatot létesít Istennel. Az imádkozók bíznak Istennel és panaszimájukat konfliktusként terjesztik Isten elé. A panasz a bizalom jele, hogy Isten el tudja hárítani a veszélyt, a panasz eltűnése az Istenhez való viszonyulás negatív változásának jele. A hit, bizalom, tudás az alap, ahonnan kiindulva Istent vádolni lehet, ugyanis Isten hatalmas tetteket vitt végbe. Isten nem tűnik felfoghatatlan démonnak, tehetetlen szimpatizánsnak, megmarad Istennek, szemrehányást lehet tenni neki anélkül, hogy a meghitt kapcsolatot kockáztatnák.⁶

---

³ HIEKE: *Hallgatni istenkáromlás volna. A panasz fenomenológiája és teológiája az Ószövetségben*. In: *Mérleg* 4/1999, 378–379.

⁴ HIEKE: *Hallgatni istenkáromlás volna*, 380.

⁵ HIEKE: *Hallgatni istenkáromlás volna*, 380.

⁶ HIEKE: *Hallgatni istenkáromlás volna*, 380–389.

Ez az imaforma felszabadítóan hathat, az ember a megtapasztalt szenvedést és igazságtalanságot Isten elé tárja. Megszabadít attól a kényszertől, hogy az ember saját erejéből kelljen a változást véghezvigye. Isten hatalma a változás biztosítója. Ugyanakkor azzal, hogy Istenhez fordul, már nem keresi a bűnöst környezetében, más népeknél, fajoknál, felekezeteknél.⁷

III. Az egyén panasza

A panaszszóltárok egy jelentős részében az imádkozó nem közössége, hanem saját nevében fordul Istenhez, egyéni balsorsát tárva fel előtte, egyes szám első személyben. A szóltároknak ezt a csoportját szokták egyéni panaszénekeknek nevezni. Gillis Gerleman „az egyén panaszénekei” (Klagelieder des Einzelnen) kifejezéssel jelöli, azonban máris felveti a megnevezés problémás voltát. Szerinte a panaszének nem egy mérhető terminus, ezért inkább imaénekről vagy ellenségzóltárról kéne beszélnünk. A szóltárok megértésében nem segít sokat a névváltoztatás, ugyanis az első tag, az egyén, a fontosabb. Felvetődik a kérdés, hogy ki rejtőzködik ebben az egyén megjelölésben.⁸

A panaszszóltárokat olvasva a modern ember számára feltűnhet, hogy az egyénnek az Istenhez intézett szavai nélkülözik az igazán személyes jelleget. A formatörténet már jó ideje kimutatta, hogy az egészen személyes panasz-imádságok is közszájon forgó formulákat használnak fel. Az imádkozók mondatai közül nem ragadható ki egy sajátos életet jellemző sors. Az imádkozók néhány tipikus és gyakran egészen jellegtelen elképzelés segítségével festik le szenvedéseiket.⁹ Ezzel az állásponttal ellentétben H. Gunkel gondolatmenetének kiindulópontja az énekek egyéni értelmezése. Meg akarja állapítani, hogy itt nem a nép megszemélyesítéséről van szó, hanem az egyes emberre mint beszélőre kell tekintenünk. Az „egyén szóltárai” a népi panaszdal és a hálaének ellentétét képezik.¹⁰

---

⁷ HIEKE: *Hallgatni istenkáromlás volna*, 389–390.

⁸ GERLEMAN, Gillis: *Der "Einzelne" der Klage- und Dankpsalmen*. In: *Vetus Testamentum*, Vol. 32, Fasc. 1. (Jan., 1982), 33.

⁹ RAD, Gerhard von: *Az Ószövetség teológiája I*, Budapest 2000, 314.

¹⁰ GERLEMAN: *Der "Einzelne" der Klage- und Dankpsalmen*, 33.

Joachim Becker az egyéni panaszének kérdését a közösségi újraértelmezés felől közelíti meg, amely a nép imájává tette ezeket. Eldöntendő kérdés, hogy az imák mögött egy egyén vagy egy közösség húzódik meg. A panaszének formája egyértelműen az egyéni értelmezés fele közelít, és legalább néhány ima esetében a közösségre való újraértelmezés fedezhető fel. A két álláspont összehátrítását jelenthetné az egyén korporatív személyiségként való értelmezése, azonban ez nem szolgáltat elfogadható megoldást a kérdés minden esetére. A korporatív személyiség alatt egy olyan személyt kell értenünk, aki egyben az egész közösséget magába foglalja, megtestesíti. A zsoltárok feltehetően egy kollektivizáló értelmezésen mentek át, ezért a korporatív személyiség megközelítés sem visz közelebb egy lehetséges megoldáshoz.¹¹ A Beckeréhez hasonló álláspontot képvisel H.-J. Kraus, aki a panaszzsoltárok egyéneit az izraeli közösség tipikus képviselőinek látja. Ezeknél az Izraelben lévő embereknél az izraeli antropológia vonásait keresi. Az „egyes ember” itt nem egy egyén, hanem egy típus, egy közösség képviselője, attól függetlenül, hogy ez egy társadalmi vagy vallási osztály vagy éppen az ószövetségi Isten népe. Delitzsch szerzőként Dávidot tartja számon, azonban ez ellen történelmi és pszichológiai érvek szólnak. Ha alkotóként az egyént választjuk, akkor ő rendeltetésüket csak úgy tudja bemutatni, hogy a saját életükről beszél. Így keletkezett az az elképzelés, az egyes ember panaszénekéről, hogy az egyes ember egy személyben költőként és a költészet tárgyaként jelenik meg. Ez az értelmezésmód azonban végzetes lehet. Nem az a fontos, hogy ki írta, hanem inkább az, hogy miről szól.¹²

A panaszzsoltárokbán ismételtén ugyanaz a helyzet áll elő: egy jámbor imádkozó akut életveszélyben van, üldözök és vadállatok figyelik és rohannak utána, még egy hadsereg is fenyegeti. Feltevődik a kérdés, hogy egy jámbor ember hogyan kerül ilyen helyzetbe. Gerhard von Rad rámutat arra, hogy az egészen személyes panasz-imádságok is közszájon forgó formulákat használnak fel. Az imádkozók mondatai közül nem ragadható ki egy sajátos életet jellemző sors. Az imádkozók néhány tipikus és gyakran egészen jellegtelen elképzelés segítségével festik le szenvedéseiket. Ilyen a pokolraszállás elképzelése, amely a mítoszok köréből származik. A halál olyan nagy erővel veszi körül az imádkozót, hogy a föld mélységeibe száll alá, káoszvizek összecsapnak fölötté. A szenvedések ábrázolásának egy másik válfaja, amikor ellenségek törnek az

---

¹¹ BECKER, Joachim: *Israel deutet seine Psalmen*, Stuttgart 1966, 22-23.

¹² GERLEMAN: *Der "Einzelne" der Klage- und Dankpsalmen*, 34-36.

imádkozó életére.¹³ Gunkel szerint az ellenség leírása a társadalmi és vallási ellentéteket tükrözi. A támadó hadsereg, vadállatok és üldöző vadászok képe nem tűnik fel máshol az Ószövetségben.

Az életet fenyegető ellenség támadásának leírásában az imádkozó személyes elemeket töredékesen használ fel, inkább a kultuszon belül bevetté vált kifejezések segítségével írja le helyzetét. El kell gondolkodnunk azon, hogy törekedett-e egyáltalán az egyén arra, hogy kizárólag önmagát tárja fel. Az istentiszteleten belül, ahol ezeknek az imádságoknak funkciójuk volt, szükségképpen meg kellett hogy maradjon az egyénnek a tipikushoz való kapcsolódása, minthogy éppen ez biztosította az egyes ember kapcsolatát a közösséghez. Az egyes ember panaszának a tárgya nem csupán saját, egyéni szenvedése, ezért az istentiszteleten belül szokásossá vált szavakkal és kifejezésekkel fogalmazta meg. Ezzel csatlakozhatott azok láthatatlan sokaságához, akikre hasonló vagy azonos szenvedés nehezedett.¹⁴

A panaszszoltárok ethoszára jellemző az úgynevezett „ártatlanság bizonyítása”. Az imádkozó magát feddhetetlennek mutatja be, akit a kíméletlen ellenfél üldöz, noha semmi rosszat nem tett. Különösen a zoltáros alázatosságát emelik ki. A kategorikus öndicséret helyett az ellenség negatív megítélése jelenik meg.¹⁵

A panaszszoltárok szenvedésre vonatkozó kifejezései által önálló formában áll az ember Isten elé. Az ember ekkor megvallja, hogy az ő segítségére vár. Ugyanez mondható el a „nyomorult” és „szegény” megnevezésekről, amelyekkel az imádkozók magukat illetik. Régóta benne él Izrael történelmi meggyőződésében, hogy Isten különösen gondot visel a jogfoszottakra, így ez a kategória valóságos jogigényt támaszt vele szemben. Ha valaki szegény az azt is jelenti, hogy védtelen és tehetetlen, az imádkozók ezért úgy beszélnek magukról, mint akik Istenre vannak utalva, és csakis őt keresik. Negatív ellenképük az erőszakos, aki megcsorbítja mások, különösen a szegények jogát, sőt az életükre tör (Zsolt 10; 35,10; 37,14). A „szegény” Istenre bízva ügyét, alázatos, mert élete irányítását átengedi a felsőbb hatalomnak. Az imádkozók magukra alkalmazott „szegény” és nyomorult megnevezés végül tehát az „igazról” alkotott elképzelés jelentős értelmezésévé és fogalmi kibővülésévé vált.

---

¹³ RAD: *Az Ószövetség teológiája*, 315.

¹⁴ RAD: *Az Ószövetség teológiája*, 315.

¹⁵ GERLEMAN: *Der "Einzelne" der Klage- und Dankpsalmen*, 45

Az egyéni panaszban a zsoltáros tipikus kifejezéseket használ, imáját egyes szám első személyben fogalmazza meg, azonban nem dönthető el teljes bizonyossággal, hogy ezzel a saját életében, bekövetkezett válságot írja le, vagy pedig a nép képviselőjeként szólal meg. Az imák istentiszteleteken való használata feltételezte a teljes közösség számára érthető kifejezésmódot, ezzel magyarázható a bevett terminusok, amolyan ószövetségi „közhelyek” használata.

IV. Panasz az Ószövetségben

1) 22-es zsoltár

Az egyéni és közösségi zsoltárok mindenikében találhatóak bizonyos közös elemek: Isten nevének segítségül hívása, siralom, segítség és felmentés kérése, annak az indoklása, hogy Istennek miért kell őt meghallgatnia, hálamondás, valamint áldozathozatal megfogadása, hálaadás.¹⁶

A 22. zsoltár egyéni panaszdal, amely magába foglalja a panaszt, a kérést, a hálát és a himnuszt. Ezért egyes biblikusok ezt az összetettséget a fokozatos bővítéssel magyarázzák,¹⁷ más vélemény szerint azonban a tematikus egysége valószínűtlenné teszi a több darabból való összeillesztést.¹⁸ A két rész éles szétválasztása arra vezette a biblikusokat, hogy két liturgikus forma összetételének tekintsék a zsoltárt, amelyek különböző rituális környezetből származnak: valószínűleg a krónikus betegek vagy démontól megszállottak és a gyógyulásért felajánlott hálaáldozatok rítusaiból. A zsoltár első része (2–22 versek) tartalmazza a tulajdonképpeni panaszt. Azt az Istent szólítja meg, aki beleszövődik az elhagyatottságba (2–3), a korábbi megmentések emlékére hivatkozik (4–6, 10–11), majd az ellenség fenyegetésének és csúfolódásának leírása követi (7–9, 13–14, 17–19), valamint az akut testi tüneteket sorolja fel (15–16,18), végül

---

¹⁶ KSELMAN, John S., S.S., BARRÉ, Michael L., S.S.: *Zsoltárok könyve*. In: BROWN, Raymond E., FITZMYER, Joseph A., MURPHY Roland E. (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár I*, Budapest 2002, 805-806.

¹⁷ ZAMFIR Korinna: *Ószövetségi exegézis*, Kolozsvár 2008, 205.

¹⁸ KSELMAN, BARRÉ: *Zsoltárok könyve*, 812.

segélykéréssel zárul ez a rész (12,20–22). A zsoltár második egységét (23–32) a hálaadás hangja hatja át, az imádkozó megígéri a hálamondást, majd a közösség többi tagját is Isten dicséretére buzdítja.¹⁹

A zsoltár Isten nevének kétszeres megszólításával kezdődik, ami a kérés súlyát és közvetlenségét jelzi. A szenvedésben úgy érzi, hogy Isten elhagyta, és ez teszi lehetővé a szenvedés bekövetkeztét. Az „elhagyni” ige az Istentől való elhagyatottság megjelölésére nem gyakran szerepel az Ószövetségben, de találkozhatunk ennek párhuzamaival, amikor az imádkozó felrója, hogy Isten elfeledkezett róla és elfordította arcát (Zsolt 10,11; 13,1; 42,9; 44,24; 74,19; 77,9).²⁰ Az imádkozó szemére hányja Istennek ezt a számára megmagyarázhatatlan helyzetet, hogy elhagyta őt. Félelmetes úr és rémisztő távolság támad a gyötrődés és a menekülés között.²¹ Az elhagyás párhuzama Isten távolsága „távol szabadulásomtól”, melyet mélyít, hogy Isten az imádkozó kiáltásától is távol van, tehát nem hallja őt. A hangos kiáltás a szenvedés mélységét hangsúlyozza. A zsoltár összefüggéséből kiderül, hogy az imádkozó ártatlanul szenved, ezért Isten távolmaradása igazságosságát vonja kétségbe. A 4–6 versekben a zsoltáros Isten lelkére beszél. A hangsúlyos „te”-vel bevezetett mondat ellentétben áll a 7. vers „én azonban” szerkezetével, ahol a zsoltáros magát féregként jelöli meg.²² Figyelembe kell venni a zsoltáros jelképes kifejezőmódját. Magát féregnek nevezve mások nézőpontját láttatja, ezért helyesebb lenne úgy fordítani, hogy „az emberek azt mondják, hogy olyan vagyok, mint egy féreg, nem mint egy ember.”²³ Az őt ért gúnyolódások oka és céltáblája Istenbe vetett bizalma. A 13–19 versekben magát a szenvedést írja le a zsoltáros. A vadállatok (tulkok, bikák, oroszlánok, kutyák) az ellenséget jelképezik, a továbbiakban szereplő kiöntött víz az ember mulandóságának, a halál közelségének jelképe. A szenvedés következményeként az ember testi-lelki egysége megbomlik, a csontok a test tartószerkezetét alkotva, a szív a személyiség foglatát jelentve. A 20–22-es versekben a

---

¹⁹ MENN, Esther M.: *No ordinary lament: Relecture and the Identity of the Distressed in Psalm 22*, In: *The Harvard Theological Review*, Vol. 93, No. 4., 2000, 301–341, 304.

²⁰ ZAMFIR: *Ószövetségi exegézis*, 206.

²¹ BRIGGS, Charles A., BRIGGS, Emilie Grace: *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Psalms*, New York 1906/07, 191.

²² ZAMFIR: *Ószövetségi exegézis*, 207–209.

²³ BRATCHER, Robert G., REYBURN, William David: *A Translator's Handbook on the Book of Psalms*. New York 1991, 214.

szenvedés és veszély ecsetelése után újra elhangzik a segélykiáltás: „Ne maradj hát távol, Uram, te vagy segítségem, siess mentésemre! Mentsd meg lelkemet a kardnak életől, a kutyák karmától ragadd ki életemet! Szabadíts ki az oroszlán torkából, védj meg engem, szegényt, a tulkok szarvától”. A kard az életveszélyt, az erőszakos támadást jeleníti meg. A 26. versben hálaáldozatról esik szó. A szabadulás, Isten nagy tette már nem csak Izraelnek szól, új távlatot nyit a zsoltár: az egész emberiség elismeri Isten egyetemes uralmát és megtapasztalója lesz Isten szabadításának.²⁴

A zsoltár egyik központi témája, hogy Isten vajon valóban felel-e az imádkozónak. A zsoltáros Isten bensőséges megszólítását összekapcsolja az ő tartózkodó magatartásának vádjával, amellyel esdeklésére felelt. Isten távolléte elevenen hat a visszaemlékezésben a korábbi generációkra és az imádkozó gyermekkorára, amikor jelenléte tapasztalható volt. Az Istentől való elhagyatottság témája a hálaadásban ismét előbukkan, azonban itt tagadja a zsoltáros előző vádját és kijelenti, hogy Isten meghallgatta segélykiáltását. A zsoltárban megfigyelhető a mély bánatból a dicséret magaslatára való elmozdulás.²⁵

2) 44-es zsoltár

A fogság előtti bizaloménekek hangsúlyozottan Isten hívásával kezdődtek. Ezek bevezettek egy üdvtörténeti visszapillantásba, amelyben Izrael neve az isteni bizalom bizonyítékát jelentette.²⁶ Ilyen zsoltár a 44. is, amelyben ehhez hasonlóan a bevezető hitvallásban a honfoglalás korára való hivatkozásokat találunk. („¹Isten, hallottuk saját fülünkkel, atyáink beszéltek nekünk a tettekről, melyeket az ő napjaikban, a hajdani időben ³a kezéd végbevitt.”) Ez ad alapot a panasznak, innen emelkedhet majd ki. A panasszal a hitvallást az a kérdés köti össze, hogy ha a nép ugyanúgy bízik, mint őseik, akkor Isten miért nem pártolja őket? A 4–8 versek a szent háború nyelvezetével írják le a honfoglalást, amikor Isten egyedül küzdött az ellenséggel és győzött. A 4. versben: „A te jobbod

---

²⁴ ZAMFIR: *Ószövetségi exegézis*, 207–213.

²⁵ MENN: *No ordinary lament: Relecture and the Identity of the Distressed in Psalm 22*, 305.

²⁶ ZENGER: *Psalmen. Auslegungen 2*, Herder Kiadó, Freiburg-Basel-Wien 2006, 163.

volt az, hatalmas karod”, visszaul Isten kezére a 3. versben. A „fényességes arcod” Isten kegyelmét és jóindulatát fejezi ki, melyet népe iránt tanúsít. Eszünkbe juttathatja az isteni győzelmes harcos dicsfényben való ragyogását, mely az ellenséget félelemmel tölti el.²⁷ Az 5–6 vers olyan óhajt fejez ki, amely egy győztes és háborús Isten képét tükrözi. A 6. vers képe drasztikus: a zsoltáros mint a bika el akarja tiporni ellenségét. Isten azonban ezt a kérést nem hallgatta meg, népének történetében nem hatalomtetteivel válik időszerűvé, nem is a szomszédos népek megsemmisítésével.²⁸ A 10. vers: „De most elvettedél, megaláztál minket, Istenünk, már nem vonulsz együtt seregünkkel”, bár panaszként hangzik, inkább a kérésre helyezi hangsúlyt, hogy Isten újra a néppel haladjon, segítve őket a balsors idején. A 23. vers az egyik legmélyebb, legélesebb kifejezés Izrael létezéséről: a népnek azért kell szenvednie, mert Isten választott népe. Ezért mindenkinek meg kell élni a szenvedést, mert Isten a gyengék és szenvedők, nem pedig a győztesek és hatalmasok oldalán áll.²⁹

Az imádkozó felteszi a kérdést a 25. versben Istennek: „miért feledkezel el nyomorunkról és kínjainkról?”, amikor Izrael nem feledkezett el Istenről: „¹⁹Szívünk nem fordult el tőled, lépteink ösvényeidről nem tértek le”.³⁰ A 24–27-es versekben a zsoltáros nagy intenzitással panaszodik, sikolt, hogy megtapasztalhassa Isten hívását, hozzáforduló tekintetét. Ez a kiáltás nem a mindenható, hanem a jóságos Istenhez szól, amivel a zsoltár végződik.³¹

3) 88-as zsoltár

Thomas Hieke szerint a 88-as zsoltár a könyv legsötétebb panaszdala,³² egy haldokló egyéni panaszzsoltára. Thomas Hieke állítását a zsoltár sajátos szerkezete válthatta ki, vagyis itt nem történik meg a panaszról dicséretre, hálaadásra való hangváltás. A 4–7 versekben sok halálra

---

²⁷ KSELMAN, BARRÉ: *Zsoltárok könyve*, 817.

²⁸ ZENGER: *Psalmen. Auslegungen 2*, 165-166.

²⁹ ZENGER: *Psalmen. Auslegungen 2*, 167.

³⁰ KSELMAN, BARRÉ: *Zsoltárok könyve*, 817.

³¹ ZENGER: *Psalmen. Auslegungen 2*, 168.

³² HIEKE: *Hallgatni istenkáromlás volna*, 383.

utaló, az alvilág képzetéhez társítható kifejezéssel találkozunk: „holtak országa”, „sír”, „halottak közt”, „sír mélyére”, „sötétségbe, szakadékba”. A 6. versben a „mint kiket legyőztek, s már a sírban vannak” a haldoklásra utal. A 7–8 vers sötét képében megjelenik a „minden hullámod összecsap fölöttem” kifejezés, amely a tengerre mint a halál és káosz jelképére utal. A 9. vers: „Barátaimat távol tartod tőlem, borzalommá tettél a szemükben. Fogoly vagyok, nem szabadulhatok” kifejezi a súlyos, halálosan beteg ember elidegenedését a közösségtől, amely kép visszatér majd az utolsó versben is. A 11–13 versekben ismét a holtak birodalmára utaló kifejezésekkel találkozunk: „árnyak”, „sír”, „holtak országa”, „sötétség”, „feledés földjén”.

V. Mezopotámia vallási és kulturális élete

Az előbbieken már szó esett arról, hogy Mezopotámia térségét a városállamok rendszere jellemezte. Az ország teljes és állandó egyesítése sohasem jött létre, ez ellenkezett volna a hagyománnyal, a közfelfogással, sőt az istenek ellen való bűnök is tekintették. A városállam tulajdonképpen teokrácia volt, benne egy istenség uralkodott. Az isten volt a városnak és földterületeinek az ura, a templom a földesúr otthonának számított. A gazdasági élet szervezete a templom és a hozzátartozó kertek, mezők és raktárak körül alakult ki.³³ Itt több száz ember együtt dolgozott a mezőgazdaságban és öntözésben Isten szolgájaként. Az isteneknek szükségük volt emberekre, akik táplálják és gondoskodjanak róluk az áldozatok és a kultusz révén. Az egyszerű ember életjussa a béke, a csend volt, továbbá hogy megőrizze az országot az isteni rendben.³⁴

A városállam földi feje a király (lugal: nagy ember) volt, vagy a helyi templom papja, az ensi, aki az istenség képviselőjeként uralkodott, s birtokainak gazdája volt. Az ensi vagy független ura volt a városnak, vagy egy másik város lugaljának hűbérese. A királyság bármilyen is volt a gyakorlatban, elvileg nem volt abszolutisztikus. A hagyomány szerint a királyság az idők kezdetén az égből szállt alá, a korabeli emlékek szerint a hatalmat eredetileg a városi gyűlés gyakorolta, ebből fejlődött ki a királyság, először mint szükségintézkedés, majd mint állandó intézmény.³⁵

---

³³ BRIGHT: *Izrael története*, 40.

³⁴ BRICKER, Daniel P.: *Innocent suffering in Mesopotamia*. In: Tyndale Bulletin 51.2 (2000), 193–214, 195.

³⁵ BRIGHT: *Izrael története*, 40.

A sumer vallást erősen fejlett politeizmus jellemezte, s istenei – bár nemük és szerepkörük gyakran változott – már a legrégebb időtől fogva aránylag állandó pantheont alkottak. A mezopotámiai istenségek a valóság különböző megszemélyesítései voltak, és a világot a célok és törvények szerint irányították. Az isteneket gyakran jellemezték olyan tulajdonságok, mint harag, düh, bujaság. Az istenek a „mennyei gyülekezet” tagjai voltak, amely eldöntötte a haladás közös irányát.³⁶

Bár a mezopotámiai vallásnak sohasem alakult ki egységes teológiai rendszere, a fontosabb istenségeket országszerte tisztelték, mítoszaik – helyi variánsokkal – ismeretesek voltak.³⁷ A pantheon élén Enlil, a vihar istene állt, az egyes istenek kultuszát a székhelyeiknek tartott városokban gyakorolták. Az Enlil-kultusz központja, Nippur, egyetemes elismerésnek örvendett, ahová az egész országból hoztak fogadalmi felajánlásokat, és sohasem lett egyetlen dinasztia székhelyévé sem. Bár az istenség tekintélye együtt nőtt vagy hanyatlott a városéval, amelyben székelte, mégsem tekintették őket helyi istenségeknek, hanem kozmikus szerepkört és egyetemes uralmat tulajdonítottak nekik. Az istenek gyülekezetét mint valami mennyei államot a földi városi gyűlés mintájára képelték el. A földi rend békéje a szembenálló mennyei erők egyensúlyától függött, és bármikor felborulhatott. Az egyik város győzelme a másik felett annak bizonyítéka volt, hogy Enlil a város hatalmi igényét támogatta. A földi szerencsétlenség a megsértett istenek haragja miatt következett be. A kultuszban az volt a rendeltetése, hogy az istenek tiszteletét biztosítsa, haragjukat kiengesztelje, s ezáltal a békét és biztonságot fenntartsa. A sumeroknak fejlett érzékük volt a jó és rossz megkülönböztetésére. A földi törvényeket az isteni törvények visszatükröződésének tartották. Mint minden pogány vallásban, a sumer vallásban is kevés különbség volt az erkölcsi vétek és a pusztán rituális vétek között.³⁸

A közönséges ember számára a kiemelkedő istenség elérhetetlen volt, és így a vallás középpontjába a személyes istenek kerültek, akikre közbenjárókként tekintettek az imádkozó és a nagyszerű isten között. Az isten négy jellegét különböztették meg: fizikai aspektus (az apa mint a gyermek nemzője, az anya aki szülte), gondoskodó aspektus, védő és közbenjáró, valamint a szülő,

---

³⁶ BRICKER: *Innocent suffering in Mesopotamia*, 194.

³⁷ BÁCISKAY András: *Az isteni közvetítők és szerepük az ókori Mezopotámiában*. In: *Vallástudományi Szemle*, 2006/2, 50–57, 51.

³⁸ BRIGHT: *Izrael története*, 40–41.

aki megköveteli gyermekeitől a becsületességet és engedelmességet. A személyes isteneket pozitívan ábrázolták, ha baj történt, jövendöléssel vagy próbálgatással döntötték el, hogy az istenséget mivel bántották meg. A mezopotámiaiak nem választották élesen szét a test és lélek ápolását, a betegségnek és csapásnak gyakran titokzatos okai voltak. Ezt a bűvös művészet (magical arts) és a jövendölés segítségével határozták meg. Megfelelő varázsigt és más gyógyítási módokat írtak elő a szenvedés enyhítésére, ami a megbántott istenség megnyugtatóján keresztül történhetett. A mezopotámiai orvoslás egy fejlett belső rendszert feltételez, amely magába foglalta a népi hiedelmeket, kultikus szertartásokat és az előírt eljárásokat.³⁹

AsszírIA király, Assur-bán-appli (668–663) által összegyűjtött szövegek közül számosat eredetileg már a II. évezred korai időszakában összeállítottak. Ezek teremtésről, halálról, feltámadásról, özönvízről szóló mítoszokat is megőriztek. A teremtés Apszú és Tiámat, a víz istenei, valamint Marduk összeütközésének eredménye. Marduk megalkotta az eget és a földet az ellenfelei testéből, az emberi lényeket az istenek szolgálatára teremtette, Babilon városa pedig Marduk istenség földi lakhelyeként épült. A halál és feltámadás témája Tammúz és Istár mítoszában jelenik meg. Amikor Tammúz, a természet pusztulását és megújulását megszemélyesítő isten meghalt, Istár, a mennyország istene leszállt az alvilágba, hogy életre keltse. Az özönvíz mezopotámiai eseményei magukba foglalják egy olyan árvíz történetét, amelyet az istenek küldtek a földre azért, hogy elpusztítsa az emberiséget. A mítosz megemlíti a hívő Umnapisti megmenekülését egy óriási csónakban. Számos változata van ennek a három mítosznak, beleértve a híres Gilgames-eposzt, amelynek az akkád verziója a Kr.e. 7 századra datálható, mindamelllett a sokkal korábbi sumer elbeszélésen alapul.⁴⁰

VI. A panasz a mezopotámiai szövegekben

Az átlagembernek az istenség iránti érzelmi aspektusaira az imák és a himnuszok szövegéből következtethetünk. Nem szabad elfelejteni, hogy ezek is irodalmi alkotások, vagyis a bennük megfogalmazódó tartalmak toposzszerűek. A személyes hangvételűnek tűnő himnuszokat

---

³⁹ BRICKER: *Innocent suffering in Mesopotamia*, 196.

⁴⁰ COHN-SHERBOK, Dan, COHN-SHERBOK, Lavinia: *A judaizmus rövid története*, Budapest 2001, 16-17.

a templomi kultusz során az istenségek számára celebrálták. A szövegek az egyes istenségek dicsőségét, erejét, jelentőségét és az emberek iránt érzett elkötelezettségét fejezik ki. Az imák valamely istenségtől kérnek segítséget, a bennük említett szerencsétlenségek, csapások általában isteni büntetésként jelennek meg. A legfontosabb vallási hagyományok generációról generációra öröklődtek. A kultikus és a bajelhárító rítusok során elhangzó fohászok, ráolvasások és himnuszok a mezopotámiai ember természetfeletti kialakított érzelmi kapcsolatát tükrözik, azaz a mezopotámiai vallásos etikett emocionális összetevőit foglalják magukban. Az istenek megszólítása kapcsán két következtetést fogalmazhatunk meg: egyrészt a szövegek különös hangsúlyt helyeznek az istennel való találkozásra, azaz az istenekkel csak meghatározott csatornán keresztül és meghatározott módon, a vallási szabályrendszer betartásával lehet kapcsolatba kerülni, másrészt a mezopotámiai vallásból hiányzik a miszticizmus, azaz az istenség autoritása korlátlanul érvényesül az emberiség egésze felett.⁴¹

1) Ember és az ő Istene (Man and His God)

Mínthogy az embert azért teremtették, hogy az isteneknek szolgáljon, dicsérje őket és jóléletet biztosítson ezáltal, az *Ember és az ő Istene (Man and His God)* című költemény bűnbánó szenvedője bevallja vétkét abban a reményben, hogy sorsa jobbra fordul. Általában az istenek megsértését vagy a bűnt kultikus kifejezésekben értelmezték és a rítusokkal hozták összefüggésbe. Az esdeklő egyetlen alkalmas válasza az volt, hogy ne érveljen és panaszkodjon a látszólag meg nem érdemelt szerencsétlenség miatt, hanem sírjon, panaszolja el és vallja be az elkerülhetetlen bűnét és hibáját. Az eredendő és egyetemes bűnben való hit megoldást kínál a szenvedés problémájára anélkül, hogy kétségbe vonná az istenek igazságosságát. A szenvedőnek az istenre kell bíznia magát, remélve imái meghallgatását, míg az isteni akarat gyakran kifürkészhetetlen.⁴²

A mezopotámiai szemléletben, ha egy istenség mérges volt egy személyre, csak áldozattal és a megfelelő rituáléval volt lehetséges dühe enyhítése. Különböző templomokban hajtották végre ezeket a szertartásokat. Jakobsen felteszi a kérdést, mi történik abban az esetben, ha túl beteg a

---

⁴¹ BÁCSKAY: *Az isteni közvetítők és szerepük az ókori Mezopotámiában*, 51–52.

⁴² BRICKER: *Innocent suffering in Mesopotamia*, 198–199.

szenvető ahhoz, hogy a templomba utazzon? A megoldás az volt, hogy írt egy levelet az istennek, amelynek szobra a közelben volt elhelyezve, s ez felmentette az esdeklőt a kötelesség alól, hogy megjelenjen az istenség előtt. Ez a kommunikációs módszer Mezopotámiában ősi volt és elterjedt. Sok ilyen levelet találtak meg, ezek ugyanazt a mintát követik: az istenség köszöntésével kezdődik, amit az üzenet követ, majd a következtetés. A levél törzsében nincsenek elkülönülő részek, magába foglalja a bajt, tiltakozást, imát, az esdeklés formális megerősödését. Az egyik ilyen leghosszabb levél Enki istennek van címezve, aki Sin-šamuh személyes istene, Ur-nim fia. Egy ellenséges isten támadására panaszkodik, nem kérdőjelezi meg bűnösségét, azonban semmilyen jel nem nyilatkoztatta ki ezt. Egy panaszlista következik az ő fizikai állapotáról és a kortársak vele való bánásmódjáról, megesküszik, hogy a „bűnfeldozási kapuban” marad és dicsőíti istenét, amíg bűne eltörlődik. *Az Ember és az ő Istene* című költeményben nincs semmilyen bűn megjelölve, csak utalást találunk arra, hogy a dicsőítő bűnös.⁴³

2) *Ima-levél*

Egy másik ima-levélben Apil Adad felszólítja a személyes istenét, hogy járjon el az érdekében, miután az emberiség azért létezik, hogy szolgálja az isteneket. A logikája hibátlan, ugyanis ha az isten megengedi Apil Adadnak, hogy hosszabb ideig gyenge maradjon vagy meghaljon, akkor eggyel kevesebb ember tudja az isten igényeit szolgálni. Itt megjelenik az imádkozó kérése, hogy az ő igényeit is vegye figyelembe. Rámutat arra is, hogy a család összes tagja tőle függ. Azzal érvel, hogy ha az isten nem gyógyítja meg, akkor ennek szörnyű következményei lesznek nemcsak családjára, hanem az istenre nézve is. A teodicea hagyományos értelmezésében megpróbálja az isten eljárását megmagyarázni akkor, amikor látszólag meg nem érdemelt szenvedéssel találkozik. Ezzel próbálja feloldani a teológiai rendszer ellentétét, amely kitart a jóakarató isten doktrínája mellett, de ugyanakkor beismeri az ártatlan szenvedés lehetőségét is.⁴⁴

---

⁴³ BRICKER.: *Innocent suffering in Mesopotamia*, 199–200.

⁴⁴ BRICKER.: *Innocent suffering in Mesopotamia*, 201.

3) *Várospusztulást leíró panasz*

Az említett egyéni panaszok mellett a mezopotámiai irodalomban találkozunk bizonyos várospusztulást leíró panaszokkal, amit a III. Ur dinasztia összeomlása hívott életre. Öt sumer művet számlál ez a panaszforma: Ur, Sumer és Ur, Nippur, Uruk és Eridu városok pusztulását írják le. Alaptémájuk a város és a templom pusztulása, és minden szükség, amit a népnek el kell szenvednie. Ezek a katasztrófák az istenek kifürkészhetetlen döntéseire vezethetők vissza. Ha a bűn motívuma nem hiányzik teljesen, a pusztulást akkor sem tulajdonítják a nép hibájának. A város civilizációs vívmányainak megsemmisülését nemcsak leírják, hanem a problematikáját beviszik magába az istenábrázolásba is. A megváltó „elég” csak a legfőbb istenektől, Anutól és Enliltől jöhet, akiket minden baj okozójának tekintenek. Egyik mezopotámiai várospusztulást leíró panaszról sem hiányzik a közösség újralakulásának reménye. A Nippurról szóló panaszban ez a felét teszi ki, ezzel ellentétben az „átok Akkádra” (Fluch über Akkade) című panaszban nem található semmilyen remény.⁴⁵

4) *Ludlul bēl Nēmeqi*

1875-ben H. C. Rawlinson nyilvánosságra hozott egy Ninivében talált táblát, amelyen egy akkád szöveg volt, amelyet ma egy négy táblát számláló, egyenként 120 sorból álló költeményként ismerünk. A különböző részek megtalálása 1959-ig tartott.⁴⁶ A Ludlul bēl Nēmeqi, az akkád irodalom egyik panaszéneke, amelynek címe kezdősorából származik „Hadd hódoljak hát a bölcsesség urának”,⁴⁷ aki nem más, mint Marduk. Úgy is nevezik, hogy az „igaz szenvedő költeménye” vagy a „babiloni Jób”, bár minden összehasonlítás Jób könyvével hibás, mert hibásan értékeli a szenvedés problémájának mélységét. Ez a látszólag ártatlan szenvedő nem talál örömet, vigasztalást a vallásban, diszkréten Mardukot okolja szenvedése miatt, mindezt nagyszerű

---

⁴⁵ BERGES, Ulrich: *Klagelieder*. Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament, Freiburg-Basel-Wien 2002, 47–48.

⁴⁶ MÜLLER, Hans-Peter: *Das Hiobproblem*, Darmstadt 1988, 49.

⁴⁷ RÁKOS Sándor (ford.): *Agyagtáblák üzenete*, Budapest 1974, 205.

finomsággal teszi, anélkül, hogy nyíltan vádolná. Az istenek hallgattak, a papok nem tudták megmondani szenvedése okát, neki pedig nem volt biztosítéka arról, hogy megtartva a kultuszt jutalomhoz jut. A panaszt egy sor állítás követi az emberi létezés bizonytalan természetéről és a beszélő bevallja tudatlanságát ezek értelmét, jelentését illetően: „Mindezek megdöbbennek, értelmüket föl nem foghatom.”⁴⁸ A kérdést három álmon keresztül látszólag kidomborítja, amit a betegség eltűnése és a szerencsétlenség irányának megváltoztatása követ. Sajnos a tábla éppen annál a résznél tört el, ahol a szenvedő áthágásai jelennek meg. Foster fordításában csak a 60. sor érintetlen, ahogy Pfeiffer⁴⁹, Biggs⁵⁰ és Rákos⁵¹ fordításában is. Az 58. sor azt mutatja, hogy az imádkozó nem gondolja magát ártatlan szenvedőnek, csak előzőleg tudatlannak. Saját hibáit idézi, hogy megfelelő tiszteletet adhasson az istennőnek mint balsorsa egyik okának. Ha a szöveg többi része rekonstruálható lenne, megtudhatnánk, miért küldte a szerencsétlenséget az istennő. Ha az 58. sor szinonim parallelizmusban van az 57.-kel, rögzítheti a bűn egy másik állítását, ami a balsorsot előidézhette.⁵²

VII. Az ószövetségi és a mezopotámiai panasz összehasonlítása

A mezopotámiai szövegek tartalmát összegezve elmondhatjuk, hogy az embereket felelősnek tartották vétkeikért, büntetteikért, ahogy ez a Gilgames eposzból is kitűnik, tehát szenvedésük jogos büntetés. A történet elején és végén sincs tisztán meghatározva az özönvíz oka. Ez az istenségek kifürkészhetetlen voltára utal, az emberiség olyan normákhoz kell, hogy tartsa magát, amit az istenek nem közölnek, ők maguk pedig nem tudnak felfedezni. Léteztek törvénykönyvek, ezek azonban nem tudták megmagyarázni az emberi szenvedést. Az egyetlen

---

⁴⁸ RÁKOS: *Agyagtáblák üzenete*, 210.

⁴⁹ PRITCHARD, James B. (szerk.): *Ancient Near Eastern Texts*, Princeton-New Jersey 1969, 436.

⁵⁰ PRITCHARD: *Ancient Near Eastern Texts*, 599.

⁵¹ RÁKOS: *Agyagtáblák üzenete*, 213.

⁵² BRICKER: *Innocent suffering in Mesopotamia*, 203–205.

megoldás a jövendölés volt, vagy a Šurpu varázsige mondása, remélve hogy rátalálnak valakire, aki az istent megbántotta.

Az embereket az istenek azért teremtették, hogy őket szolgálják. Az ember saját értékét a társadalomban játszott szerepe szerint nyerte el. Saggs szerint az ember volt minden ura, az univerzum jó működése attól függött, az ember hogyan gondozta a mezőgazdaságot, a földet, hogyan tartotta fenn a templomot, és hogyan látta el élelemmel az isteneket. A mezopotámiai átlagember nem volt elég jelentős, hogy az istenség figyelmét kiérdemelje, ezért lettek fontosak a személyes istenek. Az egyén szenvedését az ő és személyes istensége ügyének tekintették, ez nem érintette a közösséget. A személy helyzete bizonytalan volt, az istenségnek nem volt kötelessége segíteni. Az emberiség azért létezett, hogy az isteneket kiszolgálja és munkájukat elvégezze, természetes volt, hogy egészségben megőrzi és életben hagyja őket az isten, legalábbis ezzel érvelt a mezopotámiai ember.⁵³

Az emberről alkotott képben a mezopotámiai szövegek eltérnek az ószövetségi panaszénekektől. Ez utóbbiakból nem kapunk arra a kérdésre választ, hogy Isten miért teremtette az embert, semmilyen függőségi viszony nem alakul ki Isten és ember között. Különösen nem függ Isten az embertől, munkájától, sőt még imájától sem. Az Istennel való kapcsolatot az ember imájának milyensége határozza meg, Isten mindenhatóságán ez mit sem változtat.

Az ószövetségi panaszt a mezopotámiaitól megkülönbözteti az az érdekes helyzet, hogy az elsőnél nincs közvetítő. Míg Közel-Keleten a személyes istennek mutattak be áldozatot, hogy a főistenség haragját csökkentsék, addig az ószövetségi szenvedő ugyanahhoz az Istenhez imádkozott felmentésért, akinek a szerencsétlenséget tulajdonította. Ez egy sokkal mélyebb, transzcendentálisabb istenképet feltételez. Isten, akihez menekülésért imádkoztak, azonos volt a büntetővel. A mezopotámiai közvetítő személyes istenség valahol a földi és mennyei lét között helyezkedett el, ez határozta meg a tulajdonképpeni istenkapcsolatot. A főisten nagysága mellett eltörpültek a hétköznapi emberek, nem értek fel hozzá. Ez a kettős istenkép valamilyen módon egyesül az ószövetség istenképében. Az imádkozó előtt áll a mindenható Isten, aki bármit megtehet, ugyanakkor ez az az Isten is, akihez bármikor fordulhatunk, őszintén elmondhatjuk a bajokat. Ha a mezopotámiai pantheont mint az isteni hatalom megtestesítőjét tekintjük, amihez mind a közvetítő mind a főisten tartozik, akkor hasonló helyzettel találkozunk, mint az ószövetségi

---

⁵³ BRICKER: *Innocent suffering in Mesopotamia*, 211–212.

imádkozóknál: a mezopotámiai szenvedő is ugyanahhoz az isteni hatalomhoz fordul felmentésért, amely a szenvedés okozója. Igaz, hogy a közvetítő istenség segítségét veszi igénybe, az azonban a főistennel lép kapcsolatba, tehát a kérés a szenvedés okozójához kerül vissza.

Más különbség a két istenkép között: a mezopotámiaiak istenei könnyen haragvóak, kiszámíthatatlanok, szeszélyesek, míg Isten talán a korrekt jelzővel jellemezhető a legjobban. Tiszta, konkrét törvényeket ad a tízparancsolat révén, melyhez mindenkinek tartania kell magát. Csupán az örök kérdés marad megválaszolatlan: miért szenved az ártatlan?

Az ószövetségben a bűn és szenvedés kérdése nem minden esetben áll ok-okozati viszonyban egymással. Felvetődik az ártatlan szenvedésének problémája, ami végigkíséri a teljes ószövetséget, de egyértelmű megoldást nem kínál. Ebben az esetben nem jöhet szóba a vétség kérdése.

A mezopotámiai pantheon méretéből adódóan az istenségek között konfliktus, verseny kellene hogy kialakuljon az imádkozók hűsége miatt, azonban erről nem tesznek említést a feljegyzések. Von Soden szerint ez kapcsolatba hozható egy virtuális monoteizmussal, ami az imádkozás gyakorlatában valósul meg, amit monotheotetizmusnak neveznek. Bár a mitológiában megjelennek olyan esetek, amelyek az istenségek konfliktusát írják le, mégsem jelenik meg az embernek olyan ábrázolása, amelyben e konfliktus áldozataként szerepelne – egy kivétel az Atrahasīs, aki Enki és Enlil közös játékának foglya, áldozata. A mezopotámiaiak minden bizonnyal hittek a túlvilágban, azonban az ítélet bizonyítéka halvány. Vannak olyan varázsigeszövegek, amelyek a túlvilágról beszélnek egy nagyon beteg ember kapcsán. Az alvilág istenei nem ítéleznek. A halottak sorsa a társadalmi státusuktól függött, attól, hogyan haltak meg, a temetési szertartást hogyan hajtották végre. A büntetést és jutalmazást úgy tekintették, mint amit ebben az életben hajtanak végre. Az emberiség végső sorsa a halál, ahogy ez a Gilgamesben is megjelenik. A Gilgames eposz 12. táblája különféle emberi halálmódokat mutat be, de a boldog túlvilág gondolata nincs jelen Mezopotámiában.⁵⁴

Az ószövetségi és a mezopotámiai panaszénekek felépítését vizsgálva formai hasonlóságokat figyelhetünk meg. Mindkét esetben az imádkozó megszólítja istent (Istent), részletesen előadja panaszát, amit pontos és részletes állapotleírás követ. Istenhez fordul segítségért, mert ő az egyetlen, aki segíthet. Ez utóbbinál annyi különbséggel, hogy a

---

⁵⁴ BRICKER: *Innocent suffering in Mesopotamia*, 211–213.

mezopotámiai szenvedő a személyes istene közbenjárása által próbálja a főisten haragját eloszlatni, e téren megjelenő hasonlóságokról a fentiekben már említést tettünk.

A szenvedés okának meghatározásában a közel-keleti szövegek a szenvedést a szenvedő bűne következményének tekintik, noha sok esetben az imádkozók sem tudják, hogy mi volt az a bűn, ami ezt kiváltotta. Az ószövetségi panaszénekekben az imádkozó többnyire ártatlan, éppen ezért fordul Istenhez, hogy magyarázatot és felmentést kapjon a nehéz helyzetből. A szenvedő az elhagyatottság, magáramaradottság érzéseivel küzd, nem segít rajta sem ember, sem isten.

A két panaszfajta alapgondolata nem áll túlságosan távol egymástól. A köznapi ember szenved, noha nem érdemelte ezt meg, nem tud bűnéről, amivel ezt kiválthatta volna. Istenhez fordul, hogy kiderítse ennek okát, illetve hogy segítséget kérjen, noha tudja, hogy a baj is Istentől származik. A panasz után a hála hangján szólal meg, biztosra véve a menekülést vagy utólag visszaemlékezve a szorult helyzetre, amitől megszabadult. A hasonlóságok alapján arra következtethetünk, hogy a mezopotámiai panasz hatással lehetett az ószövetségi panaszénekek megírására, a különbségek az istenek illetve az egy Istenbe vetett hit által meghatározott istenképben fedezhetők fel.

Felhasznált irodalom:

Primér Források:

1. RÁKOS Sándor (ford.): *Agyagtáblák üzenete*, Budapest 1974.
2. PRITCHARD, James B. (szerk.): *Ancient Near Eastern Texts*, Princeton-New Jersey 1969.

Biblikus irodalom:

1. BÁCSKAY András: *Az isteni közvetítők és szerepük az ókori Mezopotámiában*. In: Vallástudományi Szemle, 2006/2, 50–57.
2. BECKER, Joachim: *Israel deutet seine Psalmen*, Stuttgart 1966.
3. BRATCHER, Robert G., REYBURN, William David: *A Translator's Handbook on the Book of Psalms*. New York 1991.
4. BRICKER, Daniel P.: *Innocent suffering in Mesopotamia*. In: Tyndale Bulletin 51.2 (2000), 193–214.
5. BRIGHT, John: *Izráel története*, Budapest 2001.
6. BRIGGS, Charles A., BRIGGS, Emilie Grace: *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Psalms*, New York 1906/07.
7. GERLEMAN, Gillis: *Der "Einzelne" der Klage- und Dankpsalmen*. In: *Vetus Testamentum*, Vol. 32, Fasc. 1. (Jan., 1982), 33-49.
8. HIEKE, Thomas: *Hallgatni istenkáromlás volna. A panasz fenomenológiája és teológiája az Ószövetségben*. In: *Mérleg* 4/1999.
9. JAKUBINYI György: *Bevezetés az Ószövetségbe I*, Gyulafehérvár 1990.
10. KSELMAN, John S., S.S., BARRÉ, Michael L., S.S.: *Zsoltárok könyve*. In: BROWN, Raymond E., FITZMYER, Joseph A., MURPHY Roland E. (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár I*, Budapest 2002, 803–845.
11. MACKENZIE, R. A. F. S.J., MURPHY, Roland E., CARM, O.: *Jób könyve*. In: BROWN, Raymond E., FITZMYER, Joseph A., MURPHY Roland E. (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár I*, Budapest 2002, 717–751.

12. MENN, Esther M.: *No ordinary lament: Relecture and the Identity of the Distressed in Psalm 22*. In: *The Harvard Theological Review*, Vol. 93, No. 4., 2000, 301–341.
13. POPE, Marvin H.: *Job*. The Anchor Bible, New York 1973.
14. RAD, Gerhard von: *Az Ószövetség teológiája I*, Budapest 2000.
15. SCHMATOVICH János: *Bevezetés az Ószövetségbe*, Szeged 2001.
16. WESTERMANN, Claus: *Az ószövetség teológiájának vázlata*, Budapest 1993.
17. ZAMFIR Korinna: *Ószövetségi exegézis*, Kolozsvár 2008.
18. ZENGER, Erich: *Psalmen. Auslegungen 2-3*, Herder Kiadó, Freiburg-Basel-Wien 2006.